

Această operă este pusă la dispoziție sub licența

Creative Commons Attribution 4.0 International License (CC-BY- 4.0)

Rolul actual al bibliotecarilor și provocări viitoare pentru bibliotecile universitare din România

Dr. Octavia-Luciana Madge

Universitatea din București, Facultatea de Litere
Colectivul de Științe ale Informării și Documentării
E-mail: octavialuciana@yahoo.com

Dr. Octavia-Luciana Madge este conferențiar la Universitatea din București, Facultatea de Litere, Colectivul de Științe ale Informării și Documentării. Predă cursurile managementul cunoașterii, utilizatorii de informații, servicii de referințe și managementul calității în transferul de informații. Interesele sale actuale de cercetare sunt bibliotecile universitare și comportamentul utilizatorilor în procesul de căutare și regăsire a informației.

Rezumat

Valul schimbărilor declanșate de evoluția spectaculoasă a tehnologiilor a făcut ca bibliotecile să cunoască o transformare majoră în ceea ce privește rolul jucat în societate și la nivelul comunității de utilizatori, iar rolul bibliotecarului a început să fie reconsiderat, cunoscând o extindere înspre zone altădată rezervate specialiștilor din alte domenii. Capacitatea de învățare instituțională, dar și cea individuală a angajaților este esențială în momentul de față și în lumea structurilor infodocumentare. În acest context, articolul prezintă rezultatele unui studiu desfășurat la nivelul directorilor de biblioteci universitare din România cu privire la rolul pe care aceștia consideră că bibliotecarii universitari trebuie să îl aibă în prezent, nevoile de instruire ale acestora, abilitățile necesare în mediul digital, dar și direcțiile spre care se îndreaptă biblioteconomia și știința informării și provocările cărora vor trebui să le facă față în perioada următoare bibliotecile universitare din România.

Cuvinte cheie: *biblioteci universitare, bibliotecari universitari, nevoi de instruire, abilități, directori de biblioteci, România*

Introducere

Evoluția rapidă a tehnologiilor informației și comunicațiilor a determinat schimbări majore în activitatea structurilor infodocumentare, cele mai vizibile și comentate fiind cele care privesc tipologia documentelor care formează colecțiile acestora

și serviciile oferite utilizatorilor. În fapt, toate activitățile desfășurate în biblioteci și în celelalte tipuri de structuri infodocumentare au cunoscut schimbări semnificative în ultimii ani, ca și rolul instituției și al profesioniștilor săi. Schimbările sunt necesare destul de frecvent în această epocă digitală, astfel încât organizațiile, dar și oamenii trebuie în permanență să fie dispuși și capabili să învețe și să se adapteze.

În cazul bibliotecarilor, abilitățile în crearea, administrarea și utilizarea resurselor și serviciilor de informare digitale sunt absolut necesare, dar în condițiile în care tehnologiile, diversele aplicații și instrumente prezente pe piața informației sunt în permanență îmbunătățite sau înlocuite de altele complet noi, aceste abilități trebuie în mod continuu actualizate. Și pentru a ține pasul cu aceste instrumente care facilitează comunicarea, procesul de învățare, ca și stocarea și accesul la vaste cantități de informații, Tennant subliniază că esențială este capacitatea de a învăța „în mod constant și rapid”. (1)

Pornind de la un studiu exploratoriu desfășurat încă de la începutul anilor 2000 cu scopul de a identifica cerințele angajatorilor din zona bibliotecilor din SUA, Marion a ajuns la rezultate care au indicat ca principale cerințe „deținerea de abilități interpersonale excelente, abilități de comunicare și organizatorice, capacitatea de a efectua muncă de creație independentă; precum și capacitatea de a lucra în mod eficient, ca parte a unei echipe”. (2)

Evoluția specialiștilor din zona infodocumentară a fost dinspre bibliotecari spre cybrarians sau bibliotecari virtuali și în continuare spre manageri ai informației și cunoașterii, webmasters și “infopreneurs”. (3) De exemplu, e-learning este considerată de Dey una din oportunitățile care pot duce la evoluția bibliotecarului în cybrarian. (4)

Și în spațiul românesc, rolul bibliotecarului a cunoscut schimbări și trebuie să fie reconsiderat, Volovici et al. așteptându-se în viitor la “noi provocări pentru bibliotecar, care va trebui să joace un rol major în încurajarea lecturii și a spiritului de cercetare, concentrându-se pe resurse și pe extinderea utilizării canalelor virtuale pentru furnizarea acestor resurse”. (5)

Contextul studiului

Bibliotecile universitare din România au făcut în ultimii ani obiectul unor cercetări, desfășurate fie la nivelul serviciilor pe care le oferă, a modernizării acestor servicii, fie la nivelul utilizatorilor sau al bibliotecarilor.

În cadrul unei cercetări ample demarate în 2013 la nivelul acestor structuri pe tema transformării în organizații care învață și a relațiilor de cooperare, un studiu desfășurat pe bază de interviuri cu directori ai unor astfel de instituții, dar și cu șefi de filiale ale acestor biblioteci a inclus și un set de întrebări care a vizat rolul bibliotecarilor universitari, direcțiile spre care se îndreaptă biblioteconomia și știința informării, dar și oportunitățile aduse de mediul digital pentru aceste organizații ale transferului de informație.

Metode și obiective

În cadrul acestui studiu au fost invitați să participe cincisprezece directori de biblioteci universitare și șefi de filiale ale unor biblioteci universitare. Aceștia au fost

selectați astfel încât studiul să acopere cât mai bine întreaga gamă de biblioteci universitare din România, biblioteci mari, medii și mici, atât din punctul de vedere al dimensiunii colecției, dar și al numărului de angajați și al numărului de utilizatori, aceste biblioteci fiind din diferite centre universitare: București, Iași, Timișoara, Craiova, Sibiu, Galați ș.a. Din cei cincisprezece directori și șefi de filiale invitați, doar unsprezece au răspuns pozitiv invitației noastre.

Obiectivele urmărite au vizat să identifice:

- direcțiile spre care se îndreaptă biblioteconomia și știința informării și provocările cărora vor trebui să le facă față bibliotecile universitare în perioada următoare;
- nevoile de instruire, abilitățile necesare și rolul bibliotecarului universitar în prezent;
- perspectiva directorilor de biblioteci universitare privind oportunitățile aduse de mediul digital și de care bibliotecile universitare ar putea profita.

Studiul se bazează pe analiza răspunsurilor oferite de participanți.

Rezultate și discuții

Am analizat răspunsurile oferite de participanții la acest studiu și în continuare prezentăm pe scurt rezultatele obținute.

Un prim aspect urmărit de studiu se referă la direcțiile spre care se îndreaptă biblioteconomia și știința informării în România.

Indiferent de forma sub care au fost exprimate, răspunsurile pot fi încadrate în două categorii. Cele care într-adevăr exprimă opiniile participanților cu privire la aceste direcții spre care se îndreaptă domeniul în România și care acoperă diverse aspecte, de la resurse documentare și resurse umane la tehnologii și aplicații și cele care au legătură mai mult cu dorințele participanților cu privire la viitorul domeniului în România. Le analizăm în continuare.

Majoritatea directorilor de biblioteci universitare care au participat la studiu consideră că digitizarea, transformarea bibliotecilor în biblioteci electronice, folosirea tehnologiilor într-o măsură tot mai mare constituie principala direcție spre care se îndreaptă bibliotecile universitare, în contextul în care este necesară adaptarea lor la transformările din societate și implicarea mai mare în viața comunității, dar și interdependența cu alte domenii. De asemenea, utilizarea tot mai crescută a resurselor electronice, accesibile online, ca și diversificarea documentelor și suporturilor de stocare a informației și a tehnologiilor de stocare și diseminare a informației și implicit implementarea acestora în activitatea bibliotecilor au fost menționate. Per ansamblu, cele mai folosite cuvinte au fost digitizare și diversificare.

Chiar dacă participanții au insistat asupra creșterii utilizării resurselor electronice și a accesării online a acestora, nu a fost omis din răspunsurile primite spațiul fizic al bibliotecii care trebuie să fie modern, confortabil pentru utilizatori, cu diverse posibilități de utilizare, individuală, de grup, cu acces liber la raft, cu toate dotările și echipamentele necesare la începutul secolului al XXI-lea.

La nivel național este necesară realizarea unei strategii cu privire la statutul și rolul bibliotecilor, aspect care însă a fost sesizat doar de doi dintre participanți. O astfel

de strategie, construită pornind de la o atentă analiză prospectivă, considerăm că ar oferi o viziune mai clară și ar trasa niște direcții generale largi pe care structurile infodocumentare să le aibă în vedere în politicile de dezvoltare. Participanții remarcă faptul că la nivel național, existența unei legislații incomplete și ineficiente nu ajută și aceasta este o zonă care ar trebui abordată cu seriozitate maximă. Și achiziția partajată de resurse electronice este una din zonele pe care ar trebui să își concentreze atenția în viitor bibliotecile, în opinia unuia dintre directorii participanți la studiu.

Utilizatorii trebuie să fie în prezent elementul fundamental pentru biblioteci, de ale căror nevoi și așteptări trebuie să se țină cont în toate activitățile și acțiunile bibliotecilor universitare. Accentul sporit pe utilizatori este subliniat și în cadrul studiului nostru de către participanți, dar direcția sesizată are mai multă legătură cu disponibilitatea aplicațiilor e-learning și a cât mai mult conținut „course reading”, așa cum notează un respondent.

În răspunsurile primite este atins și un punct care privește îmbunătățirea proceselor de stocare, organizare și disponibilizare a cunoașterii. Problema personalului este percepută ca fiind la baza succesului viitor al bibliotecilor și anume o selecție riguroasă a angajaților, realizată de către manageri, care să țină cont și de specificul culturii organizaționale și de schimbările necesare în cadrul acesteia. Faptul că în multe instituții deciziile care afectează domeniul în ansamblu sunt luate de o administrație fără specialiști și că elitele domeniului sunt slab reprezentate la nivelul pozițiilor de conducere și decizie este un aspect negativ, cu repercursiuni pe termen lung. Creativitatea, una dintre cele mai dorite atribute în prezent în toate domeniile și tipurile de organizații poate apărea în bibliotecile universitare românești în urma unei infuzii a domeniului cu „minți deschise, cu persoane inovatoare”, conform răspunsului dat de un participant.

Un al aspect urmărit în cadrul studiului a privit nevoile de instruire ale bibliotecarilor universitari din perspectiva directorilor de biblioteci. Cele mai multe răspunsuri au făcut referire la instruirea bibliotecarilor în zona tehnologică și anume pregătirea absolut necesară în vederea utilizării noilor tehnologii. Majoritatea directorilor de biblioteci universitare subliniază necesitatea creării în România a unui sistem de educație continuă în domeniul biblioteconomiei și științei informării, dar, de asemenea, a unor reglementări privind educația permanentă în zona profesiilor infodocumentare. Au fost menționate ca fiind necesare cursuri privind aspecte noi pe tema achiziției publice, catalogării și clasificării, dar și regăsirii informației și în general cursuri în pas cu evoluțiile la nivel internațional și pe orice teme de noutate ale profesiei, de exemplu semantic web. Studiile superioare de specialitate, cunoașterea de limbi străine încă sunt menționate de unii participanți, deși, începând cu 1990 specializarea în biblioteconomie și știința informării a fost reînființată și este disponibilă și în România, dar cu toate acestea mulți angajați din sectorul bibliotecilor nu au pregătire de specialitate, ceea ce justifică mențiunea făcută de unii respondenți. Directorii de biblioteci universitare consideră că programele de învățământ de specialitate din România ar putea fi mult îmbunătățite dacă s-ar pune un accent mai mare pe abilitățile practice necesare în activitatea de bibliotecă. Un accent sporit ar trebui pus și pe instruirea viitorilor specialiști în zona resurselor de informare electronice și a procesului de comunicare. Practica de specialitate este considerată foarte importantă, dar participanții consideră că aceasta ar trebui efectuată într-o gamă mai diversă de structuri.

Deși au fost semnalate și unele aspecte negative privind conținutul curricular, cantitatea resurselor folosite și formele de practică propuse studenților, majoritatea participanților au subliniat saltul uriaș adus în activitatea bibliotecilor din România de existența acestor programe de învățământ în domeniul biblioteconomiei și științei informării oferite la diverse universități din țară prin absolvenții care s-au angajat și lucrează în prezent în aceste instituții. Cu toate acestea, au existat sugestii pentru o promovare mai bună a acestor programe astfel încât să fie atrași cât mai mulți tineri către alegerea unei cariere în domeniul biblioteconomiei și științei informării.

Specialiștii bine pregătiți vor putea face față provocărilor cu care se va confrunta domeniul în perioada următoare. Analiza răspunsurilor date de participanții la studiul nostru indică faptul că transformările din mediul digital, incluzând aici evoluția noilor tehnologii ale informației, modernizarea infrastructurii tehnologice, ca și biblioteca virtuală și aspectele conexe precum creșterea exponențială a volumului de informație și accesul la resursele de informare în format electronic, transpunerea în format digital a resurselor tradiționale de informare, sunt considerate provocările principale în viitorul apropiat pentru bibliotecile din România.

Îmbunătățirea calității în relația cu utilizatorii și satisfacerea corespunzătoare a nevoilor de informare ale acestora în condițiile creșterii exigențelor utilizatorilor, ca și o creștere a gradului de dificultate în selecția resurselor pentru achiziție, ca urmare a creșterii ofertei, a producției editoriale, sunt și ele menționate.

Depășirea „stagnării profesionale” din anumite instituții, pe care o menționează un participant și posibilă în viziunea acestuia printr-o „deschidere a granițelor profesionale”, este văzută ca o altă provocare în fața bibliotecilor universitare din România.

Din păcate, o serie de aspecte negative prezente la nivelul societății românești actuale au făcut ca participanții să indice elemente foarte importante, dependente de resursele financiare „insuficiente” sau „extrem de reduse” precum menținerea unor standarde de calitate corespunzătoare a colecțiilor, resurse umane instruite și în număr suficient, ca și funcționarea per ansamblu a bibliotecii, ca viitoare provocări pentru depășirea cărora bibliotecile universitare românești vor trebui să găsească soluții cât mai potrivite.

Gama de roluri pe care bibliotecarul este așteptat să le joace este în aceste condiții mult mai largă și mai amplu exemplificată și justificată de participanți. Conform răspunsurilor primite, bibliotecarul universitar trebuie să aibă rolul de formator, mediator, broker de informație, trainer, inovator, designer, administrator de pagini web, intermediar, specialist în informare și documentare, ghid de orientare în universul resurselor, expert în instruirea în informare, consilier personal pentru utilizatori, „ghid în oceanul de informații”, partener al cadrelor didactice.

Pornind de la misiunea principală a bibliotecilor universitare în România, și anume aceea de a sprijini activitatea didactică și de cercetare care se desfășoară în universități prin asigurarea unei baze documentare și a unei informări rapide a utilizatorilor, bibliotecarul universitar este în mod evident perceput ca un intermediar între universul resurselor de informare și comunitatea utilizatorilor și trebuie să medieze accesul la informație în mod rapid și eficient în contextul noilor instrumente digitale de informare.

Bibliotecarul trebuie să fie un formator în ceea ce privește utilizarea bazelor de date, a resurselor informaționale în format electronic în general și a softului de bibliotecă, dar și în sensul de a face parte efectiv din procesul de instruire a studenților. Participanții subliniază faptul că bibliotecarul universitar ar trebui să fie tratat în mod real ca un partener al cadrelor didactice în misiunea de formare a studenților, lucru care la mod declarativ se întâmplă, dar nu întotdeauna în practică.

Dacă în cazul întrebării privind învățământul de specialitate răspunsurile participanților nu au fost foarte detaliate, în cazul întrebării privind abilitățile pe care bibliotecarii universitari ar trebui să le aibă în prezent, răspunsurile directorilor de biblioteci universitare indică faptul că așteptările sunt mari.

Există o părere unanimă legată de necesitatea deținerii de bibliotecari a abilităților pentru utilizarea noilor tehnologii, a bazelor de date, a echipamentelor existente în prezent în biblioteci și pentru regăsirea informației în format digital. În mod deosebit, un participant menționează abilitățile legate de utilizarea unor produse de tip *discovery and delivery* și *bX* (serviciul de recomandări), dar și a aplicațiilor e-learning.

Abilitățile de comunicare se situează pe locul doi dacă ar fi să facem un clasament. Acestea sunt absolut esențiale în relația cu utilizatorii, dar și pentru o funcționare eficientă a bibliotecii la nivel intern și o colaborare mai bună cu colegii și alți parteneri ai bibliotecii în diverse activități.

Educația de specialitate de bază, care conferă abilități pentru asigurarea activităților și serviciilor clasice de bibliotecă și nu numai, dar și abilități în diseminarea informației stocate pe diferite suporturi, preluate din diverse medii, este menționată, de asemenea, de câțiva participanți, ca și cunoașterea de limbi străine, de preferat engleza sau franceza, conform răspunsului unui participant.

Abilitățile manageriale, de planificare, organizare, coordonare, sunt și ele amintite, ca și abilitățile de editare, de cercetare și abilitățile pedagogice, aceasta în condițiile în care din partea bibliotecarului universitar se așteaptă o implicare activă în procesul de instruire a utilizatorilor, în formarea și îndrumarea acestora. Aici trebuie reținut și faptul că din partea bibliotecarului universitar există așteptări în privința instruirii și transferării la nivelul utilizatorilor studenți a unei atitudini critice în procesul de cercetare, în studiul resurselor documentare. Înțelegem că este vorba de necesitatea de a-i învăța pe utilizatori cum să filtreze informația și cum să o utilizeze în mod creativ și etic.

O serie de atribute necesare bibliotecarului și care sunt specifice societății digitale interconectate în continuă schimbare au fost menționate: flexibilitate, care îi va ajuta să se adapteze rapid la schimbările organizaționale, creativitate, abilități de lucru în echipă, de colaborare, dar sunt menționate și capacitatea de sinteză, curiozitatea intelectuală, o experiență culturală semnificativă și, nu în ultimul rând, din partea bibliotecarilor universitari există așteptări privind capacitatea de promovare a imaginii bibliotecii în universitate și în întregul mediu educațional.

Am dorit să aflăm și care este percepția directorilor de biblioteci universitare cu privire la oportunitățile aduse de mediul digital în general și oportunitățile antreprenoriale și de care biblioteca ar putea profita, răspunsurile putând fi și un bun indicator cu privire la direcțiile de acțiune viitoare ale acestor instituții într-un mediu educațional și informațional global și tot mai competitiv.

Din păcate, răspunsurile nu au fost foarte consistente, ceea ce indică faptul că în această zonă preocupările nu sunt foarte mari, dar și că spațiul de manevră al celor care conduc aceste instituții este limitat de diverse tipuri de constrângeri, financiare, administrativ-instituționale, și poate și faptul că spiritul întreprinzător, inițiativa, atitudinea proactivă nu sunt punctele tari ale directorilor de biblioteci universitare din România.

Mediile de lucru virtuale, învățământul electronic la distanță, posibilitatea disponibilizării rapide și eficiente a informațiilor, accesul deschis la informația științifică, aplicațiile open source sau shareware, digitizarea documentelor și astfel a unor colecții unice, rare și realizarea depozitelor open access, de exemplu pentru literatura gri, pentru tezele de doctorat sau pentru publicații seriale, sunt principalele oportunități sesizate de participanții la studiu.

În ceea ce privește oportunitățile antreprenoriale, cinci participanți au răspuns că nu există astfel de oportunități, trei participanți nu au răspuns nimic și numai alți trei participanți au avut un răspuns pozitiv, indicând un posibil laborator de digitizare, o ofertă atractivă de produse de informare, accesul contra cost la documente valoroase transpuse în format digital, transmiterea electronică de documente scanate sau sms-uri de înștiințare pentru utilizatori cu privire la diverse aspecte.

Concluzii

Digitizarea colecțiilor și diversificarea resurselor de informare și a suporturilor, ca și utilizarea diverselor aplicații de comunicare, accesare și diseminare a informației reprezintă în opinia participanților principalele direcții spre care se îndreaptă biblioteconomia și știința informării.

Pentru a fi în pas cu orice noutate și cu ceea ce se întâmplă la nivel internațional în domeniu, directorii de biblioteci universitare susțin necesitatea creării în România a unui sistem de educație continuă în domeniul biblioteconomiei și științei informării. Dar accentul în perioada următoare va trebui pus pe abilitățile IT, abilitățile de comunicare, unele abilități manageriale, ca și pe abilități pedagogice și de editare. O serie de trăsături personale precum flexibilitate, creativitate sunt de dorit la bibliotecarii universitari care sunt văzuți în rolul de formatori, experți în instruirea în informare, consilieri personali ai utilizatorilor, ghizi de orientare în universul resurselor și, cel mai important, parteneri ai cadrelor didactice.

În privința provocărilor cu care se vor confrunta bibliotecile universitare în perioada următoare, digitizarea colecțiilor și modernizarea infrastructurii tehnologice au fost menționate cel mai mult în cadrul studiului nostru. Răspunsurile participanților cu privire la oportunitățile aduse de mediul digital demonstrează că bibliotecile universitare din România încă sunt puțin „amorțite”, nu complet pregătite pentru a face față noii „ordini” informaționale și încă stagnează într-o fază în care își văd rolul pe piața informațională și în viața comunității universitare și de cercetare încă încadrat în limitele clasice ale granițelor tradiționale, fără a demonstra o atitudine proactivă. Bibliotecarii români nu par a se încadra încă în categoria „infopreneurs”.

Bibliotecile universitare românești și bibliotecarii români au o atitudine deschisă în fața schimbărilor aduse de epoca digitală și răspunsurile participanților la studiu

demonstrează că există disponibilitate pentru a se adapta la orice provocare viitoare, dar și faptul că există o înțelegere clară a rolului pe care vor trebui să îl joace la nivelul comunității universitare și de cercetare.

Referințe bibliografice

- (1) TENNANT, Roy. The Most Important Management Decision: Hiring Staff for the New Millennium. În: *Library Journal Digital*, 02/15/1998. [Online]. [Accesat la 27 noiembrie 2016]. Disponibil la: <http://roytenant.com/column/index.cgi?fetch=data/101.xml>
- (2) MARION, Linda. Digital Librarian, Cybrarian, or Librarian with Specialized Skills: Who Will Staff Digital Libraries? În: *Proceedings of the ACRL Tenth National Conference*, March 15–18, 2001, Denver, Colorado, p.148. [Online]. [Accesat la 27 noiembrie 2016]. Disponibil la: <https://pdfs.semanticscholar.org/5707/7e9903a850d784de1b8d3a3468c864f69fad.pdf>
- (3) JENNINGS, Simon. Librarians, Cybrarians, Infopreneurs and Webmasters. În: *VINE*, 28(4), 1998, p. 13-17. [Online]. [Accesat la 27 noiembrie 2016]. Disponibil la: <http://www.emeraldinsight.com/doi/abs/10.1108/eb040699>
- (4) DEY, Tulima. Cybrarian: the librarian of future digital library. În: *International Journal of Information Dissemination and Technology*, 2(3), 2012, p. 209-211. [Online]. [Accesat la 27 noiembrie 2016]. Disponibil la: <http://www.ijdt.com/index.php/ijdt/article/viewFile/99/99>
- (5) VOLOVICI, Rodica; FRATILA, Anca; BERA, Liana Gabriela; MOISIL, Ioana I. Digital Libraries Impact on Students' Learning Behaviour. Case Study: Medical Students. În: *Qualitative and Quantitative Methods in Libraries (QQML)* 5: 23-29, 2016. [Online]. [Accesat la 27 noiembrie 2016]. Disponibil la: http://www.qqml.net/papers/March_2016_Issue/513QQML_Journal_2016_Volovicietal_23-29.pdf